Toespraak ter gelegenheid van de opening van het gerenoveerde Bartholomeus Gasthuis, 24 augustus 2011

Geachte genodigden, van harte welkom op deze heuglijke dag. Bijzonder welkom aan onze burgemeester, het college van regenten, het bestuur van de stichting Vrienden van het Bartholomeus Gasthuis, sponsors, leden van de Cliëntenraad en Ondernemingsraad, alle betrokkenen bij de bouw, bestuur en samenwerkingspartner Vecht & IJssel, bewoners en medewerkers.

Stelt u zich eens voor dat de vloer waarop wij zitten nog niet in deze ziekenzaal zit. In de wanden in de noord- en zuidzijden zitten kleine vensters, hoog in de lange zijmuren. Aan het eind van de zaal een groot gotisch venster. Beneden ons, op de begane grond, strekken zich twee rijen bedsteden uit waarin de bewoners slapen. De verpleging bestaat in hoofdzaak uit verzorging: warmte, rust en behoorlijk voedsel.

Het is eind 14^{e} eeuw.

Willem van Abcoude heeft zojuist de eerste verbouwing aan dit gasthuis laten uitvoeren door deze zaal en een kapel te bouwen. In de eeuwen daarna volgen er tenminste 11 ingrijpende verbouwingen aan dit gasthuis, alvorens de meest recente verbouwing zal plaatsvinden.

Stelt u zich eens voor dat dit gasthuis wordt bestuurd door een broederschap. De leden zijn zelfbewuste, geslaagde burgers. Met het geld uit de armenpot kopen deze welgestelde heren *zelf* voedsel op de markt. Voedsel dat op zondag en woensdag - eveneens door deze heren - wordt uitgedeeld aan de armen. Welgestelde burgers van Utrecht sluiten zich niet af voor het dagelijks leed, maar maken het van dichtbij mee. 100% van de donaties in de armenpot wordt onmiddellijk onder de armen gedistribueerd.

Het is de 15^{e} eeuw.

De civil society lijkt op haar hoogtepunt: belangeloos helpen rijke Utrechters hun arme, zieke en hulpbehoevende medeburgers. Voor het lidmaatschap genieten zij een eigen ruimte in de kerk, sociale omgang met gelijkgestemde stadsgenoten, een jaarlijks banket en een stijlvolle uitvaartdienst. Win-win voor alle partijen.

Stelt u zich eens voor dat de onderste sociale laag van Utrecht tot armoede vervalt. Anderzijds neemt de welvaart voor mensen met een fortuin alleen maar toe. Het stadsbestuur voelt zich genoodzaakt om voor de armen graan aan te kopen. Uitdeling verloopt via het stadshuis en de Armen Noodhulp. Hiervoor is de stad in drie kwartieren

ingedeeld. De gasthuisbroeders van het Bartholomeus Gasthuis, het Barbara gasthuis en het Heilige Kruisgasthuis zorgen ervoor dat het voedsel bij de armen komt.

Het is de 16e eeuw. Het Bartholomeus Gasthuis functioneert als een huis in de Wijk.

Maar de vele giften worden steeds minder aangewend voor de armen. Grote aalmoezen zijn niet in de boekhouding van de gasthuizen terug te vinden. De uitgebreide maaltijden van de broederschap worden niet langer uit eigen zak betaald. Donaties worden aangewend voor leningen van de rijken om zich verder te verrijken, terwijl de armenzorg faalt. Bestuurders raken het zicht op hun taak kwijt.

Het is begin van de teloorgang van de armenzorg en het einde van de werken van Barmhartigheid lijkt in zicht.

In de stad is inmiddels een ruim zorgaanbod ontstaan; drie algemene ziekenhuizen – waaronder het Bartholomeus Gasthuis, een Melatenhuis, een huis voor patiënten die lijden aan pokken, syfilis en huidziekten en een huis voor pestziekten. Daarnaast zijn er gasthuizen voor arme bedlegerige mannen en huizen voor arme vrouwen. En niet te vergeten, een dolhuis voor gekken, een weeshuis en meerdere passantenhuizen. Op een bevolking van 27.500 zielen is er voor 3% van de bevolking een bed beschikbaar. Daarnaast kent Utrecht minstens 400 officieel geregistreerde Godskameren, waar armen gratis onderdak en steun krijgen.

Het is de 17e eeuw.

De extramuralisering zet zich in. Niet alleen het wonen buiten een zorginstelling is meer en meer gebruikelijk, ook zijn er steeds meer mensen die zich een plek kopen in het gasthuis. Deze proveniers zorgen voor een constante inkomstenbron, waarvoor zij extra privileges genieten.

De commercie doet haar intrede in de zorg.

Oorlog met Frankrijk vergroot de verschillen extra. De gasthuizen raken in verval. De zorg in Utrecht belandt in crisis.

Het is de 18e eeuw.

Het stadsbestuur in Utrecht ziet kans om het klinisch onderwijs in Utrecht te versterken. Onder de gegeven omstandigheden van oorlog en teloorgang is de keuze om de zorg te fuseren ten gunste van het verkrijgen van een Utrechts ziekenhuis, snel gemaakt. Zeven gasthuizen sluiten. Slechts 2 gasthuizen gaan onder 1 bestuur verder.

Het is 27 maart 1817.

Het is de grootste fusie in de zorg van Utrecht ooit. Alleen een Algemeen Ziekenhuis (het latere Academisch Ziekenhuis Utrecht, nu UMC Utrecht genoemd) en het Bartholomeus Gasthuis (dan het Algemeen Gasthuis genoemd) gaan verder. De overige gasthuizen zijn geofferd voor dit ten sterkste verlangd wordend hospitaal.

De toestroom van bejaarden naar het Bartholomeus Gasthuis zorgt voor de 5^{e} grote verbouwing, waarbij o.a de tussenvloer in deze zaal wordt aangebracht.

Stelt u zich voor dat de zorg aan bejaarden wordt gefinancierd door de staat. Moderne opvattingen over de opvang van bejaarden breken door. Arm en rijk mogen na hun 65^{e} genieten van de AOW. Een 11^{e} verbouwing in het gasthuis zorgt in 1987 voor een eigen kamer met douche en toilet.

Respect voor de eigenheid van het individu doet haar intrede.

Het is de 20^{e} eeuw. Het is de eeuw dat de Noodwet Ouderdomsvoorziening – van kracht wordt, gevolgd door de Algemene Ouderdomswet (AOW), de bijstandswet en tenslotte de arbeidsongeschiktheidwet in 1967.

Met deze vooruitgang neemt de vraag naar transparantie van bestuur toe. De roep om verantwoording van de kwaliteit van de geleverde zorg stijgt evenredig met het aantal stafleden. De handen aan het bed zijn afgenomen. Kwaliteitsbewaking ligt steeds minder bij de professional.

De afhankelijkheid van regels en externe goedkeuring wordt zo groot dat bestuurders zich afvragen waarover ze eigenlijk nog zeggenschap hebben. Zo is bijvoorbeeld deze renovatie gebaseerd op de financiering in zorgzwaartepakketten welke in 2010 - een jaar nadat deze renovatie is gestart - werd ingevoerd. Nu al is nagenoeg zeker dat de lichte zorgzwaarte pakketten volgend jaar niet meer worden gefinancierd. Dit betekent dat voor een deel van de appartementen een andere functie moeten worden gezocht, alvorens ze ooit hun functie hebben mogen vervullen. Ook moet bezien worden of onze strategie om een keten van zorg voor ouderen te realiseren dan nog houdbaar is. Immers, de intramurale ouderenzorg verwordt tot het verplegen van zieken zoals in vroeger dagen.

Extramurale zorg kan door kleine instellingen niet rechtsreeks worden aanbesteedt bij gemeenten. Ketens worden verbroken alvorens ze stevig genoeg zijn om de krachten te meten.

Onze financiers baseren de budgetten op Normen die ter discussie staan en ook nog eens voortdurend veranderen. Daar kan geen organisatie op worden gebouwd.

De toenemende vrijheid van burgers wordt verdrongen door eenzaamheid en schuldgevoel, welke wordt doorgeschoven naar de hulpverlener. Zo wordt het voor verzorgenden steeds moeilijker het juiste te doen. Want je kan niet verwachten dat verzorgenden de meest basale zorg bieden en ook op meta niveau de toestand van bewoners kunnen overzien of op gelijkwaardig niveau het gesprek met verwanten kunnen voeren.

Als Europa in crisis is, het aantal ouderen stijgt, het imago om te werken in de ouderenzorg onder druk staat, als verschillen zichtbaar worden, rijst de vraag of wij kunnen blijven geloven in een welzijnsstaat die voor ons zorgt tot aan onze dood.

Het is 24 augustus 2011.

Maar wij hebben niet voor niets zoveel jaren gebouwd om de ouderen van Utrecht een Zorgeloos Verzorgde oude dag te bieden. Wij willen blijven staan voor onze missie, dus vraag ik u uw ogen dicht te doen en u mee te laten nemen op reis in de toekomst.

Stelt u zich eens voor dat in dit gerenoveerde huis de zieken en ouden van Utrecht wonen. Er wonen proveniers en armen. De proveniers hebben zich voor een goed bedrag ingekocht. De armen in de Godskameren van Utrecht worden met Noodhulp bedeeld. Hun levensloop geschikte huizen zijn voorzien van noodbellen waardoor zij zich gerust kunnen weten dat zij er in een crisissituatie niet alleen voor staan. Een busje haalt hen op om regelmatig deel te nemen aan de Uit&Doeagenda van het gasthuis waar op een rijk geschakeerd gebied activiteiten worden aangeboden.
In het Geerte minne krijgt de dood weer een plek in het leven van ouderen. Het oude klokje van Steven Butendicke laat de buurt als van ouds weten wanneer er een dode uit hun midden wordt weggedragen naar een laatste rustplaats.
In het Salus huys wordt de huid aangeraakt en stroomt het leven.
Hongerigen en dorstigen worden gelaafd in brasserie Zunte, waar ook voor de zeer smalle beurs genoeg is om uit te delen.
De vreemdeling vindt in de gerenoveerde herberg onderdak in het zorghotel bij ziekte of nood. Als er vragen zijn worden deze beantwoord, zorgen worden weggenomen, vreugden en verdriet gedeeld in het Otium.
Buurtgenoten bekommeren zich als vrijwilliger om de zorg aan degenen die zorg behoeven. Het gasthuis is een ontmoetingsplek zoals in vroeger dagen.

Respect voor het individu, de ontwikkeling die de zorg heeft doorgemaakt, de nieuwste communicatiemiddelen, moderne huisvesting en wetenschappelijke inzichten worden gecombineerd met eeuwenlange praktijkervaring.

Er zijn geen irreële verwachtingen meer over de ouderenzorg in Nederland. Het is duidelijk dat ouderen die zorg nodig hebben niet worden opgenomen in een vijf sterrenhotel waar 24 uur per dag een hoogopgeleide bediende gereed staat. Nee, bewoners, verwanten en medewerkers zorgen er gezamenlijk voor dat het leven van ouderen verder gaat, zolang ieder zijn rol goed invult.

Het is de terugkeer van de civil society, van het huis in de wijk, van de werken van barmhartigheid in een huis waar deugden niet genoemd hoeven te worden omdat er niet gedacht wordt in tegenstellingen. Het is een terugkeer naar een oorspronkelijke eenvoud van waaruit het goede vanzelf voortkomt. Waar leidinggeven vanzelf gaat omdat er alleen maar hoeft te worden doorgegeven wat deze zuivere eenvoud inhoudt.

Leiders buigen zich naar het echte, naar dat wat hen te doen staat. Zij zijn gestopt om bedrijvige hoflakeien te zijn waardoor medewerkers vanzelf ophouden met de verwardheid van het druk-zijn, het op de tenen lopen. De terugkeer naar de Rust, Reinheid en Regelmaat van vroeger geeft ruimte om de moderne mogelijkheden in al hun eenvoud te benutten.

Welzijn krijgt inhoud. Het verschil in rijk en arm is een gegeven, zodat rijk zich mag bekommeren om arm. Niet om er beter van te worden, maar zoals vroeger toen de regenten van dit gasthuis donaties direct voor 100% aan de armen distribueerden en bestuurders zich offers getroosten. Omdat echte werken van barmhartigheid vooraf gaan aan drukdoenerij over menslievendheid, rechtschapenheid en welzijn. In een land van betrokken burgers bestaan geen wetten voor barmhartigheid en omgekeerd: de mooiste welzijnsverordening helpt niets bij een egocentrisch volk. Wie de ziekenzorg rechtop wil houden in een dwangbuis van wetten en regels, maakt daarmee het volk nog niet beter.

We zijn in een toekomst aangekomen waar win-win voor iedereen, hetzelfde is als het bundelen van alle goede krachten zodat het slechte tot werkloosheid wordt gedwongen en compassie doorbreekt. Een diep weten dat geluk van generlei nut is als het niet wordt gedeeld. Erkenning van de geweldige invloed die er stroomt door de maatschappij van omhoog naar omlaag, de dwingende macht van het hoge voorbeeld. Dan zijn we aangeland in een eeuw waarin Utrechters weer voor Utrechters zorgen, ondersteund door een ondersteunende overheid. Het is de tijd dat de armenpot door de burgemeester van Utrecht weer in ere wordt hersteld, het is de tijd dat al het goede van de 21^{e} eeuw wordt verbonden met wat we geleerd hebben van ons rijke verleden.

Dank u wel.

W. van Egdom MBA
Bestuurder, directeur
Bartholomeus gasthuis

Met dank aan Corrie Verstoep en het werk van Samuel Muller Fz., Llewellyn Bogaers, Renger de Bruin en al die andere geschiedschrijvers die de zorg in Utrecht en in het Bartholomeus Gasthuis hebben beschreven.